

Ameide 4 Febr. 1933 Gemaakte manden voor C. van Gent.			Ameide 10 Juni 1933 Gemaakte manden voor C. van Gent.		
Datum.	Aantal.	Soort.	Datum.	Aantal.	Soort.
7 Jan.	126	bakken	17 Juni	15	10 kilo's
14 Jan.	126	bakken	en	105	30 kroppers
21 Jan.	24	bakken	24 Juni	20	30 kroppers
werkloos van 17 Jan. 1933.			en	100	40 kroppers
tot 18 Febr. 1933.			1 Juli	120	40 kroppers
25 Febr.	126	bakken.	18 Juli	120	40 kroppers
4 Maart	132	bakken.	Werkloos vanaf 10 Juli 1933.		
11 Maart	138	bakken	tot 19 October 1933.		
18 Maart	138	stouwen	21 Oct.	42	bakken.
25 Maart	84	stouwen	28 Oct.	42	bakken
en	60	bakken	4 Nov.	132	bakken
1 April	132	bakken	11 Nov.	126	bakken
werkloos van 3 April 1933.			18 Nov.	138	bakken
tot 29 Mei 1933 (prijs 8 cent)			25 Nov.	162	bakken.
3 Juni	120	30 kroppers	Werkloos vanaf 27 Nov. 1933.		
10 Juni	65	30 kroppers	tot 10 April 1934.		
en	60	10 kilo's mand	14 April gemaakt 625 deksels a 1/2 cent per stuk voor G. J. Verliis.		

Pagina uit Aantekenboekje 1933. De prijs van de bak daalt tot 7 cent en er treden perioden van werkloosheid op.

ding aan mijn vader gedurende de eerste tijd van de mobilisatie in 1939. Aanvankelijk ontving hij een vergoeding per week van f10,15 (per dag f1,45). Een officier die de uitbetalingen regelde, verbaasde zich er over dat een gezinshoofd met drie kinderen zulk een laag bedrag ontving, terwijl een vrijgezel uit Alblisserdam een hoger bedrag per week kreeg uitgekeerd. De oorzaak was de lage loonstandaard in Ameide. Alblisserdam had vanwege industrie een hogere loonstandaard. De officier zorgde er voor dat mijn vader daarna per week f12,25 (per dag f1,75) uitbetaald werd. Van die lage loonstandaard hebben veel Ameidense en Tienhovense arbeiders, die binnen hun eigen gemeente hun beroep uitoefenden, narigheid ondervonden.

Voor Pieter Vroon was het door de stijging van zijn inkomen mogelijk om in 1943 zijn oudste zoon Arie naar de ULO in Schoonhoven te sturen, de eerste stap om zijn nageslacht te behoeden voor een beroep dat hij verfoeide.

Na de Tweede Wereldoorlog liepen de lonen van de mandenmaker parallel aan de loonontwikkeling in Nederland, maar met dien verstande dat het stukloon bleef. De sterke stijging na 1960 werd gedeeltelijk veroorzaakt door de hoge inflatie, hetgeen zich voor-

al uitte in de gestegen kosten voor levensonderhoud.

Slotbeschouwing

De hoepel- en mandenmakerijen in Ameide en Tienhoven en in alle andere plaatsen waar deze ambachten beoefend werden, profiteerden aan het eind van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw van de economische vooruitgang in Nederland. De manden die gemaakt werden, waren veelal verpakkingsmiddelen voor producten van de industrie en de land- en tuinbouw. Door de economische teruggang kwam ook de mandenmakerij in de problemen. Tot in het begin van de jaren dertig was de gistmand, 'de bak' of ook wel 'het bakje' genoemd, het belangrijkste product dat in Ameide en omgeving gemaakt werd. Door het gebruik van andere verpakkingsmaterialen zoals karton en kunststoffen ging de groot-schalige mandenmakerij ten onder. In de hoepelma-kerij ging het niet anders, omdat de houten hoepels niet meer werden gevraagd. Dat proces voltrok zich gedeeltelijk tijdens de economische crisis. Als gevolg van de oorlogsdreiging en de daarop volgende oorlog was er nog wel een opleving die zich voortzette in de jaren kort erna, maar in de jaren vijftig kwamen er geen mandenmakers meer bij. Jonge mensen volgden een opleiding en wanneer zij direct na de lagere

school gingen werken, kozen zij voor een ander beroep. Daardoor stierf in snel tempo het beroep van mandenmaker uit. Pieter Vroon (1905) en zijn broer Abraham (1908) behoorden in 1960 tot de jongste mandenmakers.

De bestudering van de aantekeningen die mijn vader tussen 1925 en 1970 maakte over zijn werkzaamheden als mandenmaker hebben mijn beeld van hem, zijn opvattingen en doelstellingen nog helderder voor de geest gehaald. Zijn aantekeningen geven gecombineerd met de verhalen die ik vroeger thuis van hem vernam een levendig beeld van zijn werk als mandenmaker. Ik kon veel gegevens uit zijn aantekeningen halen. Maar natuurlijk niet alles. Graag had ik mijn bevindingen getoetst aan de kennis van mijn beide oudere, maar helaas overleden, broers Arie en Henk.

Maar belangrijker is dat de geboden feitenreeksen van Pieter Vroon ons een gedetailleerd sociaal-economisch beeld geven van de mandenmakerij in de genoemde periode. Tevens zijn de aantekeningen een belangrijke bron over welke soorten manden in Ameide en omgeving werden gemaakt. Van de beschreven periode zijn de crisisjaren het schrijnendst. Natuurlijk was dat wel bekend. De concrete en gedetailleerde gegevens over de langdurige werkloosheid en zeer lage inkomsten maakten op mij een diepe indruk. Uiteraard zouden dergelijke aantekeningen van andere tijdgenoten een belangrijke aanvulling of bevestiging kunnen geven. Na het overlijden van mijn vader in 1984 heb ik navraag gedaan bij mijn oom Abraham over het bestaan van dergelijke aantekeningen bij andere mandenmakers. Zijn antwoord was: 'Je vader was een aparte. De anderen deden dat niet.' Het eerste deel van zijn antwoord onderschrijf ik van harte; het tweede betreur ik. Misschien dat naar aanleiding van dit artikel en de komende tentoonstelling nog nieuwe bronnen tevoorschijn komen.

Bijlage: Soorten manden en andere producten van teen of rotan gemaakt door Pieter Vroon in de periode 1925-1970. De door hem gebruikte namen zijn hier weergegeven

- 1925: bakken
- 1926: zware en gewone bakken,
- 1927: bakken, slamanden,
- 1928: bakken, Delftse manden,
- 1929: bakken, vismanden, slamanden (30 kroppers),
- 1930: bakken, spruitmanden, koolmanden, slamanden (30-, 40-, 60- en 100 kroppers), gistmanden.
- 1931: bakken, 30-, 40- en 60 kroppers.
- 1932: bakken, 30-, 40-, 60- en 100 kroppers, vismanden met rotting (met en zonder deksel), halve vismanden.
- 1933: bakken, stoven, 30, 40 kroppers en 10 kg manden.
- 1934: 30-, 40 kroppers, kersenmandjes.
- 1935: 40 kroppers, hele en halve vismanden.

- 1936: 10 kilo manden, 30 kroppers.
- 1937: slamanden, 30 kroppers, bakken, kleine spijkermanden.
- 1938: bakken, halve en driekwart vismanden met en zonder deksel.
- 1939: halve en driekwart vismanden, 30 kroppers, kersenmandjes.
- 1940: halve vismanden, vismanden met en zonder deksel, slamanden, kersenmanden, aardappelmanden, bakken, vetmanden.
- 1941: kleine, middelgrote en grote aardappelmanden, slamanden, kersenmanden, hanekers, wasmanden, ronde pakmanden, vismanden met en zonder deksel, vierkante en ovale vismanden.
- 1942: vismanden met en zonder deksel, kabeljauwmanden; grote vierkante vismanden, middelgrote en kleine vierkante vismanden, vierkanten wijnmanden, Duitse manden, steenmanden, garnalenmanden, veilingmanden, kleine, middelgrote en grote inktmanden, flessenmanden, vanaf juli granaatmanden.
- 1943: granaatmanden, ronde bollenmanden, vierkanten ijzermanden, vismanden met en zonder deksel, ballonmanden, Duitse steenmanden, ronde manden à 1 hl, Duitse No. 7, vierkante 1½ hl manden, flessenmanden van 25 liter.
- 1944: vismanden met en zonder deksel, vierkanten 1½ hl manden; granaatmanden, ijzermanden, flessenmanden van 10 en 25 liter, mattenkloppers, boodschappentassen en boodschappenmandjes, tassen.
- 1945: mattenkloppers, boodschappentassen en boodschappenmandjes, tassen, fietstassen, papiermanden, wasmanden, aardappelmanden, stofdoekmandjes, fietsmanden, mandjes, fietsstoelen, hooimanden, ovale boodschappenmanden, hondenmanden, kleine en grote broodmanden, bakkersmanden (50 cm), lange bakkersmanden (60 cm).
- 1946: gewone en gespleten stofdoekenmanden, monsters, paasmandjes, tassen, hengelmanden, wasmanden, fietsstoelen, eiermanden, duivenmanden, grote fietsmanden, flessenmanden, hondenmand, Haagse wasmand, gewone-, sterke- en ovale vismanden met en zonder deksel, vismanden met draad, kleine en grote Boskoopse (waarschijnlijk Boskoopse).
- 1947: gewone vismanden met deksel, sterke vismanden met en zonder deksel, vismanden met rotting, 30 kroppers, borstelmanden, fietsstoelen, witte ¾ manden, rottingmanden, rottingen ½ hl. (half mud), hooimanden, bakkersmanden.
- 1948: borstelmanden, gewone en sterke vismanden, halve vismanden, vismanden met rotting en deksel, flessenmanden van 25 en 30 liter, 30-, 50 kroppers, uitrusters, grote ronde (bodem 65, hoog 52, breed 70 cm), wiedzandjes, gewone en grote zijgers(bloemen) met deksel, rotting borstelmanden, turfmanden, bollenmanden, flessenmanden, schillenmanden,

- 1949: grauwe- en witte-bloemenmanden, grote vierkanten (125 x 55), Boskopers, grote vierkanten (120 x 80 x 60), ronde pakmanden (80 x 70 x 60), grote viszijgers met deksel. vismanden met rotting en deksel, sterke vismanden, halve en gewone vismanden, kappen (38 cm breed, 29 cm diep), flessenmanden van 25 liter, uitrusters, 30 en 50 kroppers, slaman-dendecksel, ronde, lage en ovale vleesman-den, kersenmandjes, ovale ijzermanden, schillenmanden 1 hl., kwartmanden, steen-manden van 1 en ½ hl., medicijnmanden no. 1 en 2, buikflessenmanden, bakkersman-den, rechte flessenmanden, turfmanden, hooimanden.
- 1950: medicijnmanden no. 1 en 2, vismanden met rotting, gewone vismanden met deksel, sterke en halve vismanden, ronde en ovale vlees-manden, vleesmanden met witte staak en deksel, Boskopers, garnalenmanden, uitrusters (bollenmanden), middelzeigers met groot deksel (= bloemenmand), kappen (25 cm hoog, 50 cm breed), nesten van 3 ronde bak-kersmanden, flessenmanden van 25 en 60 liter, manden De Kruijk (= bepaald type fles-senmand), lage vierkante manden, schuine 20 liter en rechte 20 liter manden.
- 1951: sterke-, gewone vismanden met en zonder deksel, ronde vleesmanden, uitrusters met deksel, flessenmanden van 10, 20 en 25 liter, grote ovale v. den Hartog, schuine vleesman-den met deksel, koolmanden, medicijn- of pakmanden, nest van drie Maastrichtse, pak-manden no. 2 en 3, vismanden met rotting en deksel, sterke vismanden, bakkersmanden, slagershengselmanden, garnalenmanden, ronde-, ovale- en lage vleesmanden, uien-manden, steen- en ijzermanden, vierkante en ronde Boskopers, schuine 20 liter.
- 1952: koolmanden, ronde en ovale vleesmanden, gewone vismanden met deksel, halve vis-mand, flessenmanden (rechte en ballonvor-mige) van 5, 10, 25, 30, 45 liter, ronde en vier-kante (lage, middelhoge en hoge) Boskopers, ronde Boskopers no. 40, no. 50, no. 60 en no. 80, slaman-den, garnalenmanden, steen-manden, kersenmandjes, ijzermanden, bor-stelmanden.
- 1953: vierkante (lage) en ronde Boskopers no. 50 (kleine) en 60, garnalenmand, hord van 1 x 1 meter, gewone en ovale vleesmanden, flessen-mand schuin 17, 20 liter, buikflessenmanden 5, 20 liter, hoge halve vismand met deksel, kersenmandjes, steenmanden.
- 1954: vierkante (lage en middelhoge) en ronde Bos-kopers, garnalenmanden, ovale vleesmanden, grauwe, witte en kleine bloemenmanden, monstermanden.
- 1955: vierkante en ronde (no. 60) Boskopers, ronde steenmanden, half-, kwart-, achtste manden, 1 uitlopende vierkante Boskoper, tabaksman-den, grote bloemenmanden, gewone bloe-menmanden, worstmanden, garnalenman-den, bakkersmanden, ovale vleesmanden, uitlopende vismand met deksel.
- 1956: vierkante (gewone en lage) Boskopers, ronde (nr. 20, 50) Boskopers, grote zeigers, garna-lenmanden, tabaksmanden.
- 1957: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, hooimanden, bloemenzeigers, tabaksmanden
- 1958: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, ronde (nr. 80) Boskopers, witte bloemenman-den, ovale tabaksmanden.
- 1959: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, ronde (no. 60, 80) Boskopers, lange en ge-wone bloemenmanden, mandjes De Kruijk, toonbladen, tabaksmanden.
- 1960: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, ronde (no. 50, 60 en 80) Boskopers, tabaks-manden, plantenmanden met deksel.
- 1961: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, blok (een type vierkante Boskopers), ronde (no. 50, 60), witte bollenmanden, grote en kleine bollenmanden, wasmanden.
- 1962: lage, gewone en hoge vierkante Boskopers, vierkante deksels, witte vismanden, bloemen-manden, witte bestelmanden, bloemenbestel-manden, wasmanden, hengselmanden, bol-lenmanden, kleine bolmanden, flessenman-den 60 liter, garnalenmanden.
- 1963: lage en gewone vierkante Boskopers, kappen,
- 1964: lage en gewone vierkante Boskopers, blok (zie 1961), rotanmatten.
- 1965: kleine, lage, gewone en halfhoge vierkante-Boskopers, blok (zie 1961), reparatie flessen-manden.
- 1966: kleine, gewone en halfhoge vierkante Bosko-pers, blok, hengselmanden, vierkante bestel-manden, ovale manden met hengsel en schot, hengselmanden no. 5, lampenkapjes, flessen-manden, kaasmand, grote kappen, grote kaas-manden.
- 1967: kleine, gewone, middel, grote, extra grote en rechte (lampen)kappen, kapdeksels, brood-schalen, rokkappen, zonder rokkappen, dek-sels, kleine kappen met rok, rekken, monster-kappen, flessenmanden 4 liter, lampvoeten, lichtkappen, kroonlamp, punten, kapjes.
- 1968: grote kappen, kappen met boord, lichtkap-pen, tiener- of kogellampen, grote kogellamp-winkelmanden, gewone, grote en halfgrote kaasmanden, vitrinemandjes, stoelleuning(en), lage vierkante manden, kleine kapjes, kleine, middel en grote papiermanden, ovale en ron-de vitrinemanden, showballon, theeblaadjes, ballonkappen, lichtkappen met randen, mon-sterkappen, puntschemerlamp.
- 1969: bolschemerlampen, puntschemerlampen, grote ballonlampen, ballonkappen, kappen-Ans met kap, lichtkappen, glaslampen met plafondkapjes, kappen P., kaasmanden, lam-pen Jo, kleine en grote winkelmanden, pla-fondkapjes, kleine kogellampen.
- 1970: glaslampen met kapjes, grote glaslamp met kap, lichtkappen, kogellampen, grote bol lamp, kleine kapjes, kaasmanden, kappen P., pijplampen.

Hans van Norden en Edmond de Cneudt, Wandtapijt omgeving Ameide, 1963, wol, 3 x 5 m, Instituut Collectie Nederland, inv.nr. K63190 (foto Andre Tukker).

Het wandtapijt van Hans van Norden in het stadhuis in Ameide

Fransje Kuyvenhoven
Geertje Huisman

Schilderen met wol

In 1961 is op advies van de Rijksadviescommissie Monumentale Kunsten door de toenmalige staatsecretaris van onderwijs, kunsten en wetenschappen, mr. Ynso Scholten, aan de kunstenaar Hans van Norden te Amsterdam, opdracht verleend een wandtapijt te ontwerpen ter plaatsing in het gerestaureerde raadhuis van Ameide', zo staat op de voorzijde van het weekblad van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van december 1963 te lezen.¹ Het tapijt, dat drie bij vijf meter meet, is door de weverij van Edmond de Cneudt in Baarn uitgevoerd en vanaf 1963 uitgeleend aan de gemeente Ameide.² Omdat het tapijt na bijna vijftig jaar zijn plaats heeft verlaten om de tentoonstelling *Manden- en hoepmakerijen in Ameide en Tienhoven* van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven te verfraaien, is het

een mooie gelegenheid om de ontwerper (Hans van Norden) en de vervaardiger (Edmond de Cneudt) eens nader te bestuderen. Wie zijn zij en wat is er zo bijzonder aan dit kunstwerk?

Hans van Norden

Van Norden is in 1915 geboren in Bussum. Hij komt uit een kunstzinnig geslacht.³ Zijn vader Willem (W.H.) van Norden (1883-1978) was ontwerper en hoofd van de schildersafdeling van de plateelfabriek NV Koninklijke Hollandsche Pijpe- en Aardewerkfabrieken Goedewaagen in Gouda en later in zijn leven gefascineerd door de kunst van het etsen. Zus

Hilda (1922) schilderde en haar dochter, Hans zijn nichtje, Evelyne Pommier (1952-1978) was een veelbelovend kunstenaar. Zij overleed echter op jonge leeftijd. Ook zijn dochter Josine (1943) stapte in zijn schoenen en begon haar loopbaan als beeldend kunstenaar.

Hans van Norden, Zelfportret 1942, dekverf/papier, 47,7 x 29,7 cm, part.coll.

1 Den Haag (ministerie van OCW), O.K.W. Mededelingen. Weekblad van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, jg. 27, nr. 49 (9 december 1963).

2 Het tapijt is eigendom van het Instituut Collectie Nederland (Amsterdam/Rijswijk), inv.nr. K 63190.

3 Marc Couwenbergh, *Tussen kunst, sociaal engagement en ironie. Een kroniek van de familie Van Norden 1883-2008*, [Gouda] 2008. Zie ook: Wim Spitz, Antoine Verschuuren, 'ESKAF. Eerste Steenwijker Kunst-Aardewerk Fabriek 1919-1934', in: *Vormen uit vuur*, [Amsterdam 2000], p.104.

Hans van Norden is een veelzijdige artiest. Hij is schilder, tekenaar, graficus en monumentaal kunstenaar. Hij maakte wandschilderingen voor onder andere de Berlage Scholengemeenschap (1950), het Marcantiplaza (1956), het Gemeentelijk Energiebedrijf (1958) alle drie in Amsterdam, en één voor het ministerie van Landbouw en Visserij in Den Haag (1955). Hij maakte glasmozaïeken voor de Landbouw Hogeschool Wageningen (1963) en voor het Gemeentehuis van Zaandijk (1978).⁴ Ook is hij textielkunstenaar en kreeg hij opdrachten voor het ontwerpen van decors en kostuums voor ballet-, toneel- en operavoorstellingen. Daarnaast heeft hij belangstelling voor het gedrukte woord, een liefhebberij die hij deelt met zijn twee jaar jongere broer Wim (1917), de voormalige oprichter en directeur van Het Parool. Hans schreef in 1979 het satirische *Lobella of Alleen de kunst kan ons redden* met illustraties van eigen hand. Niet in de laatste plaats heeft hij een grote voorliefde voor muziek. Hij speelde zeer verdienstelijk (alt)viool in een strijkkwartet waar tevens enkele bevriende musici uit het Concertgebouworkest toe behoorden.⁵

Zijn grote voorbeelden waren de Duitse expressionisten Herbert Fiedler (1891-1962) en Max Beckmann (1884-1950), evenals Heinrich Campendonk (1889-1957), zijn leraar monumentale kunst aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam. Hij vond geloofsgenoten in de schilders Nicolaas Wijnberg (1918-2006) en Theo Kurpershoek (1914-1998) en in de beeldhouwer Teun Roosenburg (1916-2004). Hun vriendschap dateerde uit de oorlog toen al deze kunstenaars een veilig heenkomen zochten in Kasteel Oost in Zuid-Limburg. Vooral met Wijnberg had hij zijn leven lang contact.⁶ In 1945 richtten zij samen met balletdanseres Hans Snoek (1910-2001) het Scapinoballet op, de eerste jeugdballetgroep ter wereld. Wijnberg en Van Norden maakten honderden decor- en kostuumontwerpen voor hun geesteskind.

Ondanks zijn belangstelling voor het expressionisme bleef Van Norden de figuratie trouw. Hij was dan ook een van de eerste 'leden' van de in 1947 door Wijnberg opgerichte kunstenaarsgroep 'De Realisten'. Al snel sloten Kurpershoek, Kees Andrea (1914-2006), Hermanus Berserik (1921-2002), Jan Groenestein (1919-1971) en Lex Horn (1916-1968) zich aan. Zij wezen de na-oorlogse stijl van de Cobra schilders en andere experimentelen niet af, maar keerden zich tegen hun abstractie. Zij wilden expressieve, figuratieve kunst, waarin de werkelijkheid tot haar essentie werd teruggebracht, niet met naturalistische maar wel met

herkenbare vormen. Van Nordens lievelingsonderwerpen zijn mensen en landschappen. Naarmate de tijd vorderde werden zijn voorstellingen steeds surrealistischer, vol van zotternijen en vervreemdende samenhangen. Zoals hij zei in een vraaggesprek: 'Ik word altijd getroffen door de hulpeloosheid van de mens, door de mens die wordt bedreigd. De menselijke waardigheid die aangetast is, dat is een rode draad in mijn schilderijen...'⁷

Van Norden exposeerde regelmatig. Al in 1939 nam hij deel aan de 'mega'tentoonstelling *Onze kunst van heden* in het ontruimde Rijksmuseum en in 1955 aan *Rekenschap*, de grote overzichtstentoonstelling van de aankopen van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Ook in het galeriecircuit was hij een terugkerende gast zoals bij Kabinet Floret (waarvan hij in 1965 medeoprichter was) en bij Galerie Petit, in de hoofdstad, waar hij van 1935 tot op heden woont. Zijn werk is in diverse openbare en particuliere collecties vertegenwoordigd: onder andere het Amsterdams Historisch Museum, Boymans- van Beuningen en het Centraal Museum Utrecht. Het Theaterinstituut in Amsterdam bezit bijna negenhonderd ontwerpen van zijn hand. Het Instituut Collectie Nederland (ICN) heeft zes werken: drie tekeningen, twee litho's en het wandkleed dat nu in Ameide hangt. Oorspronkelijk had het ICN nog eens drie etsen uit de jaren vijftig, maar die zijn in 1951 overgedragen aan het Rijksprentenkabinet in Amsterdam.⁸

Edmond de Cneudt

Edmond de Cneudt (1905-1987) werd in Gent geboren.⁹ Eerst studeerde hij (al op elfjarige leeftijd) voor architect maar al spoedig richtte hij zich

Edmond de Cneudt, Portret ca. 1935, foto, maten onbekend (foto Gerrit Burg Rotterdam), verblijfplaats onbekend.

4 Zie www.helpwandkunstopsporen.nl van het ICN voor de vermelding van het monumentale werk van Van Norden. De twee meer dan levensgrote mozaïeken in Wageningen waren anno 2009 niet meer vindbaar. Van een is alleen een afbeelding bekend: zie: Wilma Jansen, *Kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst na 1945*, Rotterdam 1995, p. 25 (afb.) en p. 31 (tekst).

5 Annemieke Hendriks, 'Kunst voor het volk', *De Groene Amsterdammer*, 20 maart 2000, p. 7.

6 Nicolaas Wijnberg 1918-2006, Bussum [2008], passim (s.v. Van Norden). In 1965 schreven Kurpershoek en Wijnberg ter gelegenheid van Hans 50ste verjaardag het kolderieke boekje *In Selbstzeugnissen und Bilddokumenten (Kobolds Pornographien herausgegeben von die Van Nordengesellschaft Ulm)*.

7 Annemieke Hendriks, 'Kunst voor het volk', *De Groene Amsterdammer*, 20 maart 2000, p. 9.

8 Resp. *Achter de coulissen van het ballet* (1948), *Bij de naaister* (1950) en *Biljarters in de buitenlucht* (1949), resp. inv.nrs. K 1493a-c. Zie: *Rijksaankopen en -opdrachten op het gebied van de hedendaagse beeldende kunsten 1945-1965*, [Rijswijk 1966], s.v. Norden. Ze zijn op 23 mei 1951 overgedragen.

9 De gegevens over Edmond de Cneudt en zijn weverij zijn voornamelijk gebaseerd op: Gerard Brouwer, 'Weefkunst in Soest en Baarn. De handweverij en tapijtknoperij Edmond de Cneudt (1937-1984)', in: *FleHITE. Historisch jaarboek voor Amersfoort en omstreken...*, vol. 9 (2008), pp. 74-95. Met dank aan de auteur die ons ook de niet gepubliceerde versie van dit artikel liet lezen.

geheel op het weefvak. In 1919 verhuisde hij met zijn familie naar Den Haag, waar hij les kreeg van de Belgische kunstschilder/gobelinwever Jacques Sémey (1891-1973). Na enkele omzwervingen vestigde hij in 1933 een weefatelier op de zolder van zijn ouderlijk huis, dat ondertussen in Rotterdam stond. Hij haalde opdrachten binnen door deelname aan tentoonstellingen en door op bezoek te gaan bij winkels zoals de Bijenkorf. In 1937 verhuisde hij naar Soest en toen het huis daar te klein was geworden voor zijn bedrijf, kwam hij met zijn vrouw, zoon en dochter in 1941 naar Baarn, waar hij tot zijn dood bleef wonen.

De Handweverij en Tapijtknoperij De Cneudt was in de jaren na de oorlog een van de vier grote weverijen in Nederland. In Laren zat: 'De Knipscheer', in Voorshoten 'Het Paapje' en in Amsterdam 'De Uil'. Een andere weverij, De Nieuwe Amsterdamse, had De Cneudt in 1940 overgenomen. Er werden hoofdzakelijk figuratieve en realistische tapijten uitgevoerd; ook werden er tafelkleden, gordijn- en meubelstoffen vervaardigd. Tot 1949 heeft Edmond zelf kleden ontworpen en geweven, daarna namen zakelijke beslommingen hem volledig in beslag. In 1973 legde hij het werk neer en voerde zijn zoon Ric het directoraat. Edmond de Cneudt ging weer, evenals in zijn jongen jaren, als wever aan het werk. Dat hij een gepassioneerd liefhebber van weven was, blijkt wel uit zijn woorden: 'Het [weven] is schilderen met wol, een trachten een zoo goed mogelijk kleureffect in de bepaalde gamma te bereiken. Zoals de kunstenaar op het palet zijn verven mengt, draait de wever op zijn weefspoeltje de benodigde woldraden tot een toon.'¹⁰ Het is triest dat Ric de Cneudt in 1983, vier jaar voor zijn vaders dood, het faillissement moest aanvragen. In 1984 is de hele inboedel van de weverij geveild. Vanaf het begin in 1933 tot 1983 had het bedrijf 250 tapijten geproduceerd.

Het vervaardigen van tapijten was een tijdrovende werkzaamheid omdat de mechanisering van het weefproces pas in de jaren zeventig werd geïntroduceerd. De meeste tapijten van De Cneudt werden op een *basse-lisse* getouw vervaardigd, zoals ook het tapijt in Ameide. Dit is een techniek waarbij de ketting horizontaal op een weefgetouw is aangebracht. Hiermee kan sneller, en door meer dan één persoon tegelijk, worden gewerkt dan op *haute-lisse* getouwen. Het is echter een minder prettige houding voor de wever omdat hij (of doorgaans zij) gebogen werkt. Bij het *basse-lisse* getouw gebruikt de wever pedalen en nemen de voeten een groot deel van het handwerk over. Zo heeft men beide handen vrij om de spoelen te hanteren en de kleurvlakken draad voor draad op te bouwen. Zo kunnen de kleuren mooi zacht in elkaar overlopen. Het ontwerp is op ware grootte op een karton in spiegelbeeld aangebracht onder het weefraam. De wever heeft het ontwerp ook voor of naast zich hangen om de kleuren en het werk steeds in de gaten te houden. Door de kettingdraden tijdens het werk iets op te lichten kan de wever steeds het ontwerp zien. Omdat de uiteindelijke achterzijde van

het tapijt aan de bovenzijde van het getouw ligt, werken de wevers in feite onderste boven.

De knoperij was de grootste afdeling, gevolgd door de weverij en als laatste kwam de gobelinweverij. De clientèle waren particulieren, bedrijven en de rijksoverheid. Door de jaren heen hebben bekende en minder bekende kunstenaars hun ontwerpen laten weven, zoals Maurits Escher en Henk de Vos. Eschers (enige) wandkleed *Vogels en Vissen* (1950) bevindt zich in het Museum voor Moderne Kunst in Arnhem en dat van De Vos, *Lucht, Aarde, Vuur en Water* (1969) in het bedrijfsrestaurant van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) in Utrecht. Soms werden van één ontwerp identieke tapijten gemaakt, maar medeels waren het unieke stukken.

Een van de twee grootste tapijten is het uit zeven delen bestaande *De Gelijkens van de Verloren Zoon* uit 1955 naar ontwerp van Kees Andrea, Hans Bayens, Jaap Bouhuys, Theo Kurpershoek, Chris de Moor, Charles Roelofsz en Cuno van der Steene. De kunstenaars hadden in een poging om het wandtapijt in Nederland opnieuw onder de aandacht te brengen, zich zelf deze opdracht gegeven. Het ministerie van OKW moest halverwege financiële steun bieden en De Cneudt kon het niet alleen weven; de wevers van De Knipscheer werkten aan de andere helft. Het tapijt is een van de negen tapijten uit de collectie van het ICN en bevindt zich tegenwoordig in de Hervormde Kerk in het Zeeuwse Sint-Maartensdijk.

Het andere grote tapijt was naar ontwerp van Hans van Norden. Die was in 1961 de winnaar (van drie kunstenaars) geworden van een prijsvraag die een anonieme opdrachtgever had uitgeschreven voor de Presbyteriaanse kerk in Austin Friars, in het hartje van Londen. Het moest de participatie van de mens aan de goddelijke schepping in de wereld en aan het hiernamaals verbeelden. *Het Parool* kopte dat het 't grootste tapijt ooit in Nederland geweven was voltooid: 7,50 bij 2,30 meter.¹¹ Van Norden gaf het de titel *Gods mens en de schepping*. Het had de twee weefsters, Jetteke Frank en Lokke Nas-Lorijzen, ongeveer anderhalf jaar gekost om het te maken.¹² Ze voltooiden het in 1962. De opdrachtgever heeft ze op 4 mei 1963 in Londen uitgenodigd om het te komen bezichtigen. Ongeveer terzelfder tijd voerde De Cneudt het kleed van Van Norden voor Ameide uit.

Het tapijt

Het kleed *Manden- en hoepmakers in een rivierland-schap*, bestaat uit drie aan elkaar genaaide banen. In totaal meet het drie bij vijf meter. Omdat het tapijt is opgebouwd uit verticale stroken die in kleurstelling net niet op elkaar aansluiten, is het geen traditioneel doorlopend landschappelijk tapijt, maar een speelse compositie die het oog van links naar rechts en weer

¹¹ 'Nederlands grootste wandtapijt gereed', *Het Parool*, 6 april 1963. Volgens Brouwer (noot 9), is het kleed 2.80 meter breed. Hij baseert zich op een posthume lijst van de zoon van De Cneudt.

¹² Volgens Brouwer (noot 9) is Truus Volkers in plaats van Jetteke Frank de weefster.

¹⁰ E. de Cneudt, 'De Handweefkunst', in: *14-daagchs vakblad Binnenhuis*, jg.10, nr.10 (10 mei 1928), pp 148-149.

terug doet gaan. Van Norden paste een plat perspectief toe wat enige concentratie vergt om te zien hoe hij de voorstelling heeft opgebouwd. Het is een aanwijzing dat het tapijt is ontworpen door een beeldend kunstenaar en niet door een ambachtelijke sierkunstenaar.

In de linkerbaan is een beschutting met twee mannen. De linker is bezig een mand te vlechten en de man rechtsachter maakt een hoep. De grond ligt bezaaid met twijgen en voor hen staat een voltooide mand. Op de voorgrond is een fuik. Van Norden maakte vier voorstudies van de werkende mannen. Hij gebruikte niet één speciale voorstudie voor het kleed maar verwerkte er onderdelen van alle vier de studies in. Rechts van de mannen stroomt de Lek. De rivier slingert door het midden van het kleed van voor naar achter steeds smaller wordend, waarmee de illusie van diepte wordt bereikt. De ronde vormen van de rivier komen niet alleen terug in de wolken, maar ook in de nek van de aalscholvers en in de contouren van de bomen. Deze zijn in een smallere tweede strook weergegeven. De boom meest rechts is een fruitboom, waarom zou anders de ladder tegen de stam zijn opgesteld? Het derde deel is een smalle strook met vissen en een hooimijt. Mogelijk heeft Van Norden deze er op het laatst aangezet omdat het tapijt groter mocht of moest zijn dan tevoren was bedacht. De liggende driehoeken die ook aan de linkerzijde van het tapijt zijn geweven komen hier in meer geometrische vorm terug.

Beide kunstenaars weefden hun signatuur in het kleed. Van Norden geheel links bij de tak waar de fuik aan hangt in donkerblauw 'H van Norden' en De Cneudt rechts op de scheidslijn van de tweede en de derde baan de mosterdgele driehoek, het symbool voor zijn weverij.

Weverskenmerk De Cneudt.

De opdracht

Het wandkleed was een opdracht van de *Rijkscommissie voor het Verlenen van Opdrachten op het Gebied van de Monumentale Kunsten* in 1961.¹³

13 Fransje Kuyvenhoven, *De Staat koop kunst. De geschiedenis van de collectie 20ste-eeuwse kunst van het ministerie van OCW en voorgangers (1932-1992)*, Amsterdam/Leiden 2007, p. 397.

Deze commissie was een van de vijf commissies die opdrachten gaf en aankopen deed bij levende kunstenaars namens het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. De commissie was actief van 1959 tot 1972. De vier andere commissies hielden zich bezig met opdrachten en aankopen op gebied van schilderkunst, beeldhouwkunst, grafische kunsten en toegepaste kunst. De voorzitter van de *Rijkscommissie... Monumentale Kunsten* was Louis Wijsenbeek, destijds directeur van het Haags Gemeentemuseum. De leden waren de architect Yme Dijkstra, de ontwerper Dick Elffers (die in 1961 de binnenhuisarchitect en meubelontwerper Frits Spanjaard opvolgde) en professor beeldhouwkunst aan de Rijksacademie Piet Esser. De commissieleden waren uitgekozen door de afdeling Kunsten van het Ministerie. Om die reden zat het hoofd van de afdeling Kunsten als vertegenwoordiger bij de vergaderingen en ook de secretaris van de commissie kwam van de afdeling Kunsten.

Met opdrachten geven en aankopen doen van twintigste-eeuwse kunst was het Ministerie in 1932 begonnen. Zonder onderbreking tijdens de oorlogsjaren was dit ook in de periode na 1945 een gangbare praktijk. In de naoorlogse jaren moest kunst in dienst staan van cultuurspreiding. Iedereen moest in heel Nederland kunnen genieten van kunst. Om die reden zochten de commissieleden als zij een opdracht gaven meteen naar een bestemming, waarbij het niet uitmaakte of het een rijksmonument was of niet. Vaak werd een voltooide verbouwing, een jubileum of een zoveel jarig bestaan als aanleiding gezien om een opdracht te geven.

Zo ook in Ameide. Het stadhuis op de Dam dateert uit 1644 en werd tussen 1951 en 1961 gerestaureerd. Op 22 februari 1961 werd het weer in gebruik genomen. Ter gelegenheid van de voltooide restauratie, vroegen B en W van de gemeente Ameide het Ministerie om een nieuw kunstwerk voor de raadzaal. Voorheen hing er een groot zeventiende-eeuws paneel van Evert Crynsz. van der Maes (1577-1656), *Drie officieren van het witte vendel der Haagse schut-terij* destijds uit de collectie van het Haags Gemeentemuseum.¹⁴ Hierop benaderde de zojuist geïnstalleerde commissie Hans van Norden die na enkele gesprekken met de burgemeester van Ameide schetsontwerpen ging maken. Per slot van rekening moesten zowel de commissie als het gemeentebestuur het met de voorstelling eens zijn.

Waarom werd Van Norden aangezocht en niet een andere kunstenaar? In de jaren vijftig en zestig was Van Norden een bekende monumentale kunstenaar. Een paar van zijn werkstukken zijn hierboven al genoemd. Begin 1961 keurde de commissie zijn ontwerp goed en kon hij aan de slag. Twee jaar later was het klaar; het weven zelf had een jaar geduurd. Het kleed had € 11.364,- (f 25.000,-) gekost. Op 12 november 1963 om 16.00 uur precies werd het feestelijk onthuld. De burgemeester nodigde de raadsleden en de wethouders van Ameide uit, enkele hoge ambte-

14 Het schilderij werd in 1997 overgedragen aan het Haags Historisch Museum (olieverf op paneel, 121 x 163 cm, inv.nr. HHM 0000-0013-SCH).

Hans van Norden, *Mandenmaker*, ca. 1961, krijttekening/papier, 32 x 45,5 cm, part.coll.

naren van het ministerie van OKW, alle leden van de commissie, de kunstenaar en zijn vrouw, De Cneudt en de twee gobelinweefsters die het kleed hadden vervaardigd. Drie plaatselijke kranten kregen eveneens een invitatie.¹⁵ Ook Daan Lunsingh Scheurleer was uitgenodigd. Lunsingh Scheurleer was het hoofd van de Dienst voor 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen, een van de verre voorgangers van het ICN. Omdat sinds 1949 alle aankopen van het Ministerie en de meeste opdrachten van de commissies in de inventaris van zijn Dienst werden ingeschreven, gaf hij in feite het wandkleed te leen. Hij schreef echter terug dat hij helaas verhinderd was. Wijsenbeek, voorzitter van de commissie, kon de bijeenkomst tot verdriet van de burgemeester evenmin bijwonen. In zijn briefje maakte hij van de gelegenheid gebruik het schilderij van Van der Maes terug te vragen, wat geschiedde.

Niet alleen de gemeente Ameide, ook het Ministerie was trots op het wandkleed. Ze vroeg de Gemeente om een foto. Hoewel de ambtenaar in kwestie zei dat het voor het opbouwen van een fototheek was, wilde het Ministerie waarschijnlijk zoveel mogelijk foto's bijeengaren voor de publicatie *Rijksaankopen en -opdrachten op het gebied van de hedendaagse beeldende kunsten*. Dit boekwerk werd in 1965 uitgegeven.

Helaas werd bij de letter N niet het tapijt van Van Norden en De Cneudt afgebeeld maar een olieverfschilderij van Jaap Nanninga. Op de omslag van de *O.K.W. Mededelingen* (december 1963) was immers al een afbeelding van dit fraaie wandkleed opgenomen.

Hans van Norden, *Hoepmaker*, ca. 1961, krijttekening, /papier 32 x 45,5 cm, part.coll.

¹⁵ De Schoonhovense Courant, Nieuwsblad voor Gorinchem en Omstreken en De Gecombineerde uit Leerdam.

Jan Nanning van der Hoop (1738-1782) met op de achtergrond de buitenplaats "De Hemelsche Berg".
Zie ook het artikel op pagina 59 e.v.

